

Кубриченко Тетяна Вікторівна – кандидат психологічних наук, в.о. зав. каф. соціальної психології і психології управління Дніпропетровського національного університету імені О. Гончара.

Статтю подано до друку 12.04.2016.

УДК 159.922.1-055.2

© С. А. Безушко, 2016

С. А. Безушко (м. Дрогобич)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ УЯВЛЕНЬ ПРО САМОРЕАЛІЗАЦІЮ СУЧАСНОЇ МОЛОДОЇ ЖІНКИ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Безушко С. А. Психологічний аналіз уявлень про самореалізацію сучасної молодшої жінки: гендерний аспект. Дослідження присвячене аналізу уявлень про жіночу самореалізацію та її окремі складові. У статті здійснено теоретичний аналіз феномену гендерної ідентичності, самореалізації. Виокремлено існуючі в суспільстві гендерні стереотипи та їх роль у житті і вихованні. Значна увага приділяється аналізу жінок, які наважилася робити власну кар'єру. Дослідили особливості самореалізації сучасної молодшої жінки. Розглянуто психологічні аспекти впливу гендерних стереотипів на самореалізацію сучасної жінки. Провели емпіричне дослідження, яке носило психодіагностичний характер. Виявлено переважаючий тип відносин у спілкуванні з іншими та тип гендерної ідентичності. Досліджено показники рівня задоволеності основних потреб у сучасних молодих жінок. Описано результати емпіричного дослідження. У статті зроблено висновки про уявлення самореалізації сучасної молодшої жінки та пропозиції щодо перспектив дослідження.

Ключові слова: гендер, гендерні стереотипи, гендерна ідентичність, андрогіність, фемініність, маскуліність, самоактуалізація, самореалізація.

Постановка проблеми. Проблема самореалізації особистості має безліч аспектів дослідження як в теоретичному, так і практичному планах. Уявлення ж про жіночу самореалізацію в масовій свідомості опосередковані великою кількістю упереджень, основним з яких залишається вплив патріархальних стереотипів про жіночу природу і призначення. Це легко пояснити: стереотипи про неповноцінність, гріховність жінки формувалися і насаджувалися сторіччями, починаючи від Македонського собору (595 р.), на якому обговорювалося питання, чи є жінка людиною, і закінчуючи ідеологією "трьох К": "Kinder, Kuche, Kirche" (діти, кухня, церква) [8].

Тема самореалізації зачіпалася в роботах таких авторів як Р. Дроєдж, А. Маслоу, К. Роджерс, К. Хорні та ін., але все ж таки вони не приділяли достатньої уваги саме жіночій самореалізації, крім того, у процесі аналізу матеріалу з'ясувалося, що з цієї проблеми немає узагальнюючої роботи (а в Україні ця тема є практично не дослідженою), що ще раз підтверджує актуальність і визначає новизну дослідження.

Мета статі полягає в аналізі типових уявлень про жіночу самореалізацію взагалі і про її окремі складові

Виклад основного матеріалу та результати досліджень. Гендер – це соціально-біологічна характеристика, за допомогою якої люди дають визначення поняттям «чоловік» і «жінка». Через те, що статі є біологічною категорією, практичні психологи часто посилаються на біологічно обумовлені гендерні відмінності, як на «статеві відмінності». Статеві відмінності охоплюють дуже широке коло рис і відносин, серед яких визначено, скажімо, транскультурні чи

навіть міжвидові філогенетичні константи, такі як, наприклад, більша агресивність чоловіків. Дослідники гендерних особливостей керуються ліберально-феміністською інтерпретацією статево-рольового підходу, підкреслюючи не лише відмінності, а й взаємодоповнюваність і рівність ролей чоловіка та жінки. В іншому аспекті гендерні відносини розглядаються як відносини влади і нерівності, в умовах яких патріархальне суспільство пригнічує й експлуатує жінку [2].

Намагання жінок досягти незалежності, розширити коло своїх інтересів і поле діяльності постійно наштовхувалися на традиційний скептицизм. Загальноприйнятою є думка, що такі прагнення можуть мати місце тільки у випадку економічної необхідності і що вони перекидають внутрішню сутність та природні схильності жінки.

Сьогодні ці обставини є конфліктним фактором для жінки, яка, зважившись вибудувати власну кар'єру, водночас не бажає платити за свою сміливість відмовою від жіночності. Цей конфлікт зумовлений сучасним становищем жінки і дотикається тих осіб, які, відчуваючи певне покликання, слідуєть йому, мають якісь особливі інтереси чи прагнуть до незалежного розвитку своєї особистості. Такі конфлікти можуть породжувати життєві установки, спектр яких є доволі широким: від повної відмови від жіночності до протилежної крайності - тотального несприйняття інтелектуальної діяльності або покликання [4].

У сучасному суспільстві жінки - дружини та матері - працюють і навчаються нарівні з чоловіками. Професійну управлінську діяльність можна розглядати як "чоловічий світ", домінуючими в якому є владні структури, що забезпечують успіх тим, кому притаманні агресивність, ініціативність, конкурентоспроможність, тобто характерні маскуліні риси. Для того, щоб бути успішною в такому світі, жінка повинна імітувати чоловічу рольову поведінку і відмовлятися від властивого їй фемінного поведінкового типу [1].

У свідомості молодих людей формується багатомірний символічний простір, визначена система координат, у рамках якої відбувається їхнє позиціонування в зовнішньому світі і визначаються можливі напрямки руху в рамках цього сконструйованого простору. Подібна система координат складається під впливом великої кількості факторів, таких як освіта, вік, стать, ресурси родини, життєві орієнтації і наявність досвіду роботи зі спеціальності. Гендерний простір визначає кар'єрні домагання і стратегії їхньої реалізації.

Важливим моментом визначення цілей у досягненні трудового статусу є уявлення про успіх. Останні входять у структуру мотивації людини, спрямовують її активність і лягають в основу стратегії кар'єрного зростання. У структурі уявлень про успіх жінок-фахівців можна виділити два ключових моменти: успіх оцінюється (тобто існує визначена система мір); успіх визнається (тобто, існує «жюрі», що й дає оцінку).

З цих позицій сучасне українське суспільство об'єктивно не сприяє кар'єрному зростанню жінок-фахівців. По-перше, уявлення про припустимість кар'єрного зростання жінки як такою об'єктивно знаходиться під впливом гендерних стереотипів. Так, наприклад, якщо кар'єрне просування жінки в сфері освіти може сприйматися на рівні масової свідомості як «нормальне», тобто дається адекватна оцінка самореалізації жінки в професійній сфері, то займання жінкою посади, що традиційно сприймається як «чоловіча» (наприклад, фінансового директора комерційної фірми) часто оцінюється априорі негативно. По-друге, неадекватним часто буває і визнання успіху: відповідно до уявлень, що базуються на гендерних стереотипах жінка не може «обійти» чоловіка завдяки своїм особистим і професійним якостям. Тому і причини кар'єрного зростання в цьому випадку часто зв'язуються з випадковістю чи з нечесністю [3, с. 148].

Стійкі штампи та усталені норми присутні в усіх сферах нашого життя. Гендерні стереотипи – це сформовані суспільством уявлення про ролі та місця жінки та чоловіка в

соціумі. Їх можна назвати штампами про те, як має поводитися та чи інша людина, опираючись на свою стать.

Найпоширенішими в засобах масової інформації є усталені вживання словосполучень, на кшталт, «ідеальна жінка», «справжня мати», «берегиня дому». Найчастіше, про жінку говорять як про берегиню роду і домашнього затишку, а про чоловіка як про того, хто здобуває вогонь та забезпечує родину. І коли в статтях йдеться про щось, що не вписується в ці рамки, воно набуває відтінку виключення, неформальності, неправильності [2].

Назагал особи обох статей вважають, що для чоловіків досягнення успіху є більш важливим, ніж для жінок. Мірилом соціальної значимості та «ваги» мужчини є розум, високий професійний рівень, вища освіта, престижна спеціальність, а також наявність впливових друзів, родичів чи знайомих.

У нашому дослідженні ми мали на меті дослідити особливості самореалізації сучасної жінки. На першому етапі дослідження ми вирішили рангувати шкали. Для досягнення поставленої мети нами було проведене емпіричне дослідження, яке носило психодіагностичний характер. Вибірку склали 50 жінок віком від 20 до 25 років. Діагностичний інструментарій склали методики: методика визначення життєвих цінностей особистості, *тест САТ (рівень самоактуалізації особистості)*. *Тест САТ (рівень самоактуалізації особистості)* [6]. Термін «самоактуалізація» Абрахама Маслоу використовував як всебічний і безперервний розвиток творчого і духовного потенціалу людини, максимальну реалізацію всіх її можливостей, адекватне сприйняття оточуючих, світу і її місця в ньому, високий рівень психічного здоров'я і моральності. Синонімами поняття «самоактуалізація» нерідко виступають поняття «розвиток особистості», «особистісне зростання».

Таким чином, «самоактуалізація» на думку А. Маслоу – це «потреба людини стати тим, ким вона здатна бути». Але самоактуалізація – це складна комплексна якість особистості. Кожен з нас різною мірою володіє її різними компонентами. Тест САТ допомагає цю міру визначити. Даний опитувальник призначений для діагностики рівня самоактуалізації особистості. У кожному пункті тесту містяться два висловлювання (а і б). Із двох тверджень потрібно вибрати той який вам найбільше подобається чи співпадає з вашою думкою. *Тест визначення життєвих цінностей особистості* призначений для визначення життєвих цінностей особистості і являє собою одну із різновидів вербальних проєктивних тестів [3]. Запропонований набір Must-тесту дозволяє визначити 15 життєвих цілей-цінностей особистості. Досліджуванам пропонується продовжити твердження на даних їм бланках. Дуже важливо, щоб думки, занесені в бланк, були щирі і належали саме досліджуваному. Він повинен записати любі думки, які здаються досліджуваному важливими в даний момент.

Результати дослідження особливостей самоактуалізації (методика САМОАЛ) показали, що найвищий показник у досліджуваних – цінності. Це свідчить про те що вони поділяють цінності самоактуалізуючої особистості до числа яких відносять такі як: істина, добро, краса, цілісність, життєвість унікальність, досконалість, справедливість, порядок, простота, легкість без зусиль, гра, самодостатність. Переважання цих цінностей вказує на прагнення до гармонії і здорових відносин з людьми, яке далеке від бажання маніпулювати людьми у своїх інтересах.

На другому місці потреба в пізнанні, яка характерна для самоактуалізуючої особистості, завжди відкритої до нових вражень. Ця шкала описує здатність до побутового пізнання – безкорисливе прагнення до нового, інтерес до об'єктів, не пов'язаний прямо із задоволенням будь-яких потреб. Таке пізнання, вважає А. Маслоу, точніше і ефективніше, оскільки його процес не деформується бажаннями і потягами, людина при цьому не схильна судити, оцінювати і порівнювати. Вона просто бачить те, що є, і цінує це.

Креативність – неодмінний атрибут самоактуалізації, яку попросту можна назвати творчим ставленням до життя.

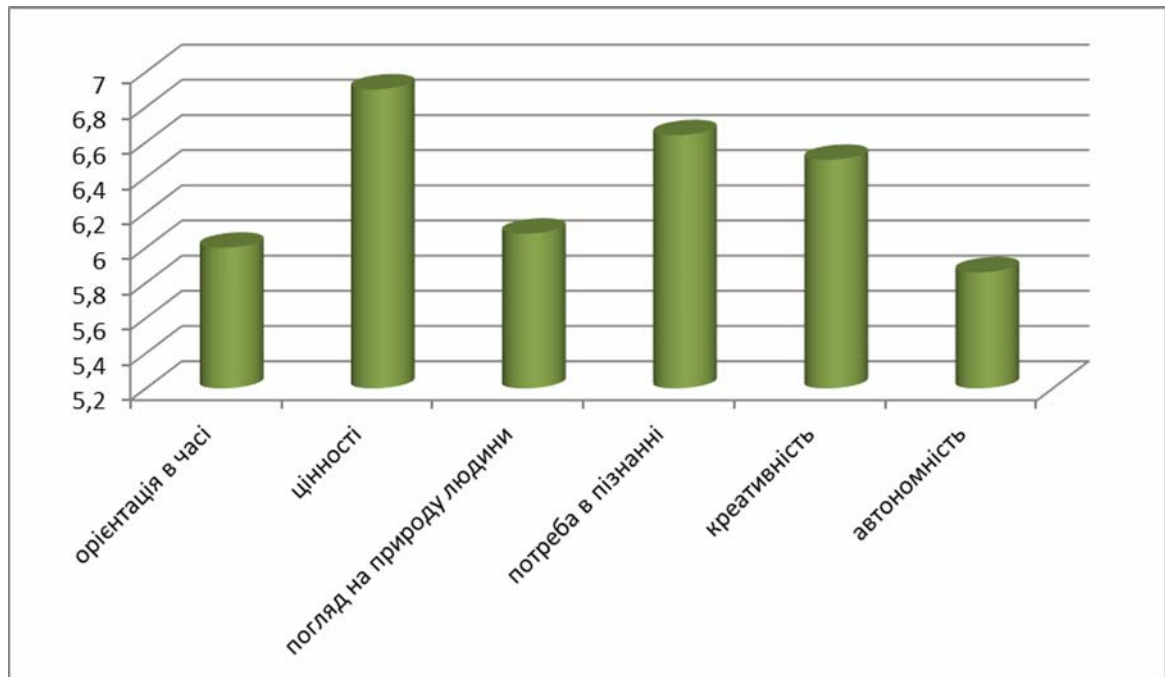

Рис. 1. Показники самоактуалізації особистості

Деяко нижчими є показники автономності і орієнтація в часі. Автономність, на думку більшості гуманістичних психологів, є головним критерієм психічного здоров'я особистості, її цілісності і повноти. Це поняття тяжіє до таких рис, як життєвість (aliveness) та самопідтримки (self-support) у Ф. Перлза, напрям зсередини (inner-directed) у Д. Пісмента, зрілість (ripeness) у К. Роджерса. Самоактуалізуюча особистість автономна, незалежна і вільна, однак це не означає відчуження і самотності. У термінах Е. Фромма автономність – це позитивна «свобода для», що відрізняється від негативної «свободи від».

Шкала орієнтації в часі показує, наскільки людина живе сьогоднішнім, не відкладаючи своє життя «на потім» і не намагаючись знайти порятунок у минулому. Для наших досліджуваних характерний поміркований спосіб орієнтації у житті. Тобто, вони у достатній мірі розуміють екзистенціальну цінність життя «тут і тепер», до певної міри здатні насолоджуватися актуальним моментом. Однак, їм властиве і деяке заглиблення в минулі переживання.

Погляд на природу людини може бути позитивним (висока оцінка) або негативним (низька). Ця шкала описує віру в людей, в могутність людських можливостей. Високий показник може інтерпретуватися як стійка основа для щирих і гармонійних міжособистісних відносин, природна симпатія і довіра до людей, чесність, неупередженість, доброзичливість, що є присутнім у наших респондентів.

За Must-тестом найбільш важливими виявилися наступні життєві цінності: найбільший бал-здоров'я, матеріальний успіх, прихильність і любов, що свідчить про те що досліджуваний хоче мати хороше здоров'я, якомога менше хворіти, займатись спортом і також не великий відсоток отримали автономність, як потреба робити те, що людина сама вважає важливим – незалежність від думки оточуючих; свобода (відкритість і демократія в суспільстві) і особистісний ріст (див. Рис. 2). На наш погляд, це пов'язано з тим, що в даному віці відбувається бурхливий ріст усвідомлення себе, відкриття власного «Я». Вони вимогливі до себе, прагнуть до саморозвитку себе як особистості і як професіонала [6].

Цінність «матеріальний успіх» пов'язана з прагненням до матеріального благополуччя, щоб мати хороший заробіток, хороші умови для проживання. Особистісний ріст показує те, що особистість вимоглива до себе, прагне розвивати себе як особистість і професіонал.

Свобода, відкритість і демократія в суспільстві – це висловлювання, в яких міститься ставлення до духовного стану суспільства («Я не можу терпіти бездарність і бездуховність влади»), вказується на необхідність соціальної справедливості («Я не можу терпіти існуючого безпорядку»), виражаються вимоги до влади всіх рівнів. Такий результат свідчить про те, що для соціалізації в суспільстві респондентам потрібно тільки здоров'я, матеріальний успіх, прихильність і любов. Це може бути пов'язане з тим, що в наш час дуже велику увагу приділяють здоров'ю і матеріальному успіху. Таким чином результати методики показали специфічні особливості особистісних установок на здоровий спосіб життя. у сучасних жінок, обумовлені як гендерним фактором так і віковим.

В цілому результати дослідження показали, що жінкам притаманні всі риси особистості, що потрібні для самореалізації. Але присутні і певні стереотипні риси, які в основному утворюються через стереотипи суспільства. В той час як рисами жіночої ідентичності, стереотипно, є хибні уявлення, які негативно впливають на самореалізацію, та й самі жінки через стереотипи не завжди можуть себе самореалізувати.

У рамках гендерного підходу протиставлення і «очевидна» нерівноцінність чоловічих та жіночих рис особистості, способу мислення, особливості поведінки закріплюють зв'язок між біологічною статтю й досягненнями в соціальному житті.

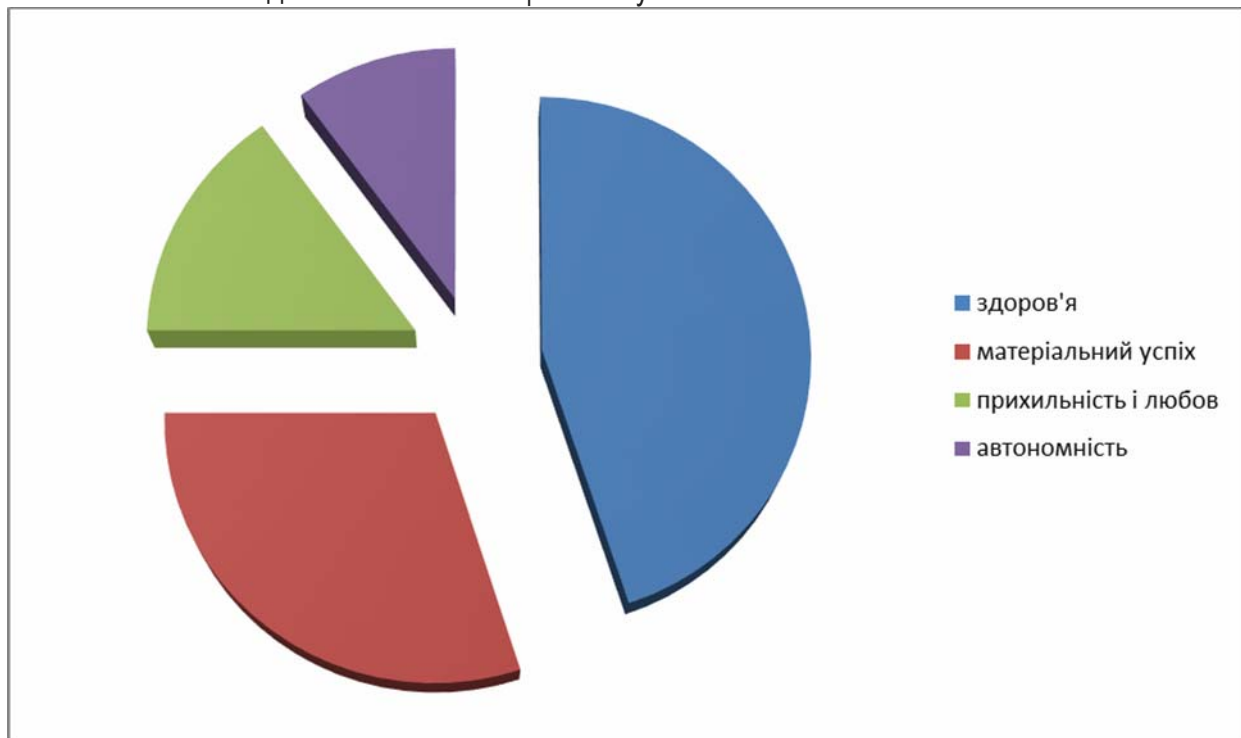

Рис. 2. Показники цінностей особистості

Індикаторами гендерних характеристик поведінки служать соціальні очікування, ролі і конвенційні вимоги статевої адекватності поведінки. Прийняття позиції, що біологічна стать не є першопричиною психологічних характеристик поведінки і соціальних ролей, дозволяє реконструювати, переосмислити Я-образи та життєві сценарії, нав'язані з системою статево-рольових уявлень, та дає можливість чоловікам і жінкам по-новому оцінити свої можливості й намагання, визначити перспективи життєтворчості, активізувати особистісні ресурси для вибору суб'єктивних стратегій самореалізації та оптимізації відносин [7].

Висновки: у сучасному суспільстві переважають традиційні уявлення про самореалізацію і життєвий успіх жінок, що обумовлені пануючими гендерними стереотипами щодо ідеалів маскулінності та фемінності. При цьому пріоритетною сферою жіночої самореалізації визнається родина, виховання дітей, тобто існує суспільна установка на роль жінки-матері, берегині домашнього вогнища.

Сприйняття жіночої самореалізації в області професійної діяльності опосередковано уявленнями про нібито меншу значимість професійної кар'єри для жінки, ніж для чоловіка. Крім того, у свідомості більшості людей існують досить стійкі стереотипи «чоловічих» і «жіночих» ролей на ринку праці у таких ключових моментах як: чоловічі і жіночі стартові позиції при прийомі на роботу і можливості досягнення успіху, чоловіча і жіноча кар'єра і т.д. Зазначені гендерні уявлення є критерієм, що диференціює (і не на користь жінок) можливості професійного зростання і просування по службових сходах.

Гендерні стереотипи особливо рельєфно виявляються в такій області професійної діяльності, як управлінська діяльність. Упередженість суспільної думки щодо жінки-керівника породжена консервативними уявленнями про те, що у жінки можуть бути тільки «домашні», власне жіночі інтереси і цілі; що вона повинна бути покірна, підпорядкована чоловіку і не висловлювати своєї власної точки зору [1, с. 46]. Це збігається зі стереотипізованими уявленнями про визначене коло «жіночих» професій, що являють собою винесені на макрорівень жіночі заняття в рамках родини (сфера обслуговування, освіта, медицина). Це і пояснює чому наші жінки андрогінні, їм хочеться самореалізувати себе у роботі, але через стереотипи вони самореалізують себе тільки в сімейній сфері.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів даної проблеми, тому його перспективою може бути дослідження гендерних уявлень про самореалізацію чоловіків і жінок.

Література

1. Агеев В. Психологические и социальные функции полоролевых стереотипов //В.Агеев//Вопросы психологии. – 1987. – №1 – С.95-101
2. Ажгихина Н. Гендерные стереотипы в современных масс-медиа / Н. Ажгихина // Гендерные исследования. – 2000. – №5
3. Бойко О.В. Гендерные различия суицидального поведения //Социокультурный анализ гендерных отношений/ Сб. науч.трудов. / О.
4. Гендер і культура: зб. ст. / Упоряд.: В. Агєєва, С. Оксамитна – К.: Факт, 2001. – 224 с.
5. Джонг Е. Дванадцять хибних уявлень, які притаманні жінкам /Е. Джонг// Незалежний культурологічний часопис, – 2000. – № 17. – С.106-112.
6. Райгородський Д. Я. (редактор – составитель) Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие / Д. Я. Райгородський, – Самара: Издательський Дом «БАХРАХ», 2002. – 672с.
7. Ткаченко А. В. Гештальт-подход к проблеме гомосексуальной идентичности /А. Ткаченко//Сб. мат-лов междунар. конференции «Социальные и клинические проблемы сексологии и сексопатологи». – М.: 2002. – С. 131–132.
8. Хьелл Л. Теория личности/ Л. Хьелл, Д. Зиглер, – СПб: Питер, 2000. – 608с.

Безушко С. А. Психологический анализ представлений о самореализации современной молодой женщины: гендерный аспект. Исследование посвящено анализу представлений о женской самореализации и ее отдельные составляющие. В статье осуществлен теоретический анализ феномена гендерной идентичности, самореализации. Выделены существующие в обществе гендерные стереотипы и их роль в жизни и воспитании.

Значительное внимание уделяется анализу женщин, которые решились делать собственную карьеру. Исследованы особенности самореализации современной молодой женщины. Рассмотрены психологические аспекты влияния гендерных стереотипов на самореализацию современной женщины. Проведено эмпирическое исследование, которое носило психодиагностический характер. Выявлено преобладающий тип отношений в общении с другими и тип гендерной идентичности. Исследованы показатели удовлетворенности основных потребностей современных молодых женщин. Описаны результаты эмпирического исследования. В статье сделаны выводы о представлениях по поводу самореализации современной молодой женщины и предложения о перспективах исследования.

Ключевые слова: гендер, гендерные стереотипы, гендерная идентичность, андрогинность, феминность, маскулинность, самоактуализация, самореализация.

Bezushko S. Psychological analysis an imagination about self-realization of a modern young woman: gender aspect. An investigation is dedicated to the analysis of imagination about feminine self-realization and its separate components. Theoretical analysis of gender identity phenomenon and self-realization is done in the article. Existent gender stereotypes and their role in the life and accomplishments are separated. Much attention is paid to the analysis of women who try to make their own career. Special features of a modern woman's self-realization are investigated. Psychological aspects of gender stereotypes' influence on a modern woman's self-realization are considered. An empiric investigation which had psychodiagnostic character was held. An excelsior type of relations in communication with others and type of gender identity was shown. The indicators of satisfaction level of modern women's main needs were investigated. The results of empiric investigation are described. The cocluzions were made about the imagination of a modern woman's self - realization and proposals for a perspective investigation.

Key words: a gender, gender stereotypes, a gender identity, the androgyny, the femininity, the masculinity, the self-actualization, the self-fulfillmen.

Відомості про автора:

Безушко Соломія Андріївна – аспірантка Дрогобицького державного педагогічного університету.

Статтю подано до друку 25.04.2016.